

ANTAL RÓBERT-ISTVÁN

JORDÁKY LAJOS A KOLOZSVÁRI ÁLLAMI MAGYAR SZÍNHÁZ IRODALMI TITKÁRAKÉNT (1949–1952)

■ A munkáscsaládban született, a két világháború közti szociáldemokrata, majd 1944-től kommunista politikus Jordáky Lajost (becenevén: Bubit) a kolozsvári társadalom és a szélesebb nagyközönség színházrajongóként ismerte. Kapcsolata a kolozsvári színházzal egész felnőtt élete során állandó volt. Kezdetben csak darabok nézőjeként,¹ majd az ötvenes évek elején színházi „irodalmi titkárként” (lényegében belső cenzor), majd pedig színikritikusként, végül pedig színházi (és filmművészeti) tárgyú kötetek szerzőjeként jelentkezett.

Jelen írásomban Jordáky Lajos 1949 és 1952 közötti, a Kolozsvári Állami Magyar Színháznál töltött tevékenységét fogom áttekinteni. Jordáky elkötelezett baloldali politikusként az 1944–45-ös átmeneti periódus egyik kulcsfigurájaként az „Észak-Erdélyi Köztársaság”² kommunista társvezetője volt, akit a román közigazgatás 1945-ös visszatérése után 1946-ban megfosztottak politikai tisztségeitől.³ 1945-től a kolozsvári Magyar Egyetem (később Bolyai) tanára volt, ahonnan 1947-ben ugyancsak elbocsátották. Egyetemről való eltávolítását a bukaresti tanügyminisztérium elsősorban gazdasági okokkal – létszámleépítés – magyarázta. Mindezek mellett eltávolítása háttérben sokkal inkább állhatott az egyetemet elért tisztogatási hullám, amely során a bukaresti pártközpont irányelveinek megfelelően az egyetemről eltávolították az „antidemokratikus” szellemű tanárokat.⁴ Jordáky ekkor még Petru Groza miniszterelnöknek is írt levelet, ám ezt végül nem küldte el. Hangsúlyozta, hogy „Nem tartozom a Brătianu Gheorghék⁵, a Jingák⁶, a Stratok⁷ vagy a György Lajosok⁸ társaságába. Hogy nemcsak én, hanem az apám is a Jordáky nevet a szocializmusban csaknem egy fél évszázada harccal, becsülettel és tisztességgel ötvözték meg. [...] Most is csak az ellen tiltakozom, hogy a Brătianuval együtt és egyszerre bárki is besározza a mi nevünket.”⁹

A fentebb vázolt rövid ismertető helyezi el Jordákyt abba a kontextusba, amellyel érthetővé válik azon társadalommérnökinek gondolt funkciója, amelyet többek közt a színház átalakításával is meg kívánt valósítani.¹⁰ Ezen éveket egyre inkább a korábbi kulturális kódok felszámolása, valamint a szocialista realizmus¹¹ irányzatának irodalmi és így színházi erőltetése is jellemezte.¹² Például az átmenti korszak (1945–1948/49) végét követően a színikritikai írásokban a kritikusok általában a szocialista realizmus módszerének elsajátítása vagy annak hiánya mentén alkottak véleményt egy-egy darabról. Másképpen szólva, nem az adott mű esztétikai funkciója, hanem az éppen aktuális irodalompolitikai vonal je-

lenléte vagy hiánya állt a kritikusok véleménye mögött.¹³ Ugyanakkor maga a színház is átalakuláson esett keresztül: míg az államosítás előtt – eufemisztikusan: a polgári korszakban – a színház csupán az általa kínált tartalom bevételeire vagy támogatók adományaira számíthatott, addig az államosítással lefektették az intézmények stabil pénzalapjait. Ugyanakkor ez a „biztonság” más területen jelentett problémát: eltávolították a korábbi vezetőségeket, a színészek kulturális dolgozókká léptek elő, kollektív szerződést kaptak, vagyis az „anyagi biztonságért” cserébe szakmájuk művelésével a fennálló rezsim elfogadását, sőt propagálást várták el tőlük.¹⁴ A korábbi időszak repertoárjával szemben a hivatalos irányító testület azt az elvárást támasztotta, hogy minden előadás „demokratikus jellegű, az építő emberi értékeket fenntartó, nevelő hatású, optimista és egészséges [...] legyen”.¹⁵ A politikai kontrollt pedig a cenzúra biztosította.¹⁶

A színház esetében a párt kívánalma az volt, hogy figyelemmel kövesse az előadás előkészületeit, magát a műsort, végül pedig annak recepcióját (kritikát) is. A pártállami korszak elején, az 1947-es színházi törvény¹⁷ előírásai még csak egy belső olvasóbizottság létrehozásáról rendelkeztek. Fő szerepe ekkor még az esztétikai minőség garantálása volt, ugyanis a színház igazgatója a belső kollektívum mellett egy drámaíró és egy akadémikust vagy kritikust volt köteles meghívni. Ez a gyakorlat – a pártállam kiépítésével összhangban – hamar megszűnt. Ezután a színházak kötelesek lettek minden új darabot benyújtani az (állandó jelleggel nevet változtató) művelődésügyi minisztérium színházi főigazgatóságára. Sőt a főigazgatóság saját hatáskörében nem is dönthetett: ahhoz a Romániai Írószövetség beleegyezése is szükséges volt. Ugyanakkor ezt az írásos véleményt csak közölték a színházakkal anélkül, hogy indokolták volna azt, amely további bonyodalmakhoz vezetett: előfordult olyan eset, hogy a színház repertoárját a főigazgatóság visszautasította, de nem érkezett még meg az indoklás, hogy miért nem engedélyezik a darabot, ezért azt átalkítani sem tudták, sőt a próbák sem kezdődhettek el.¹⁸ A színház és a hivatalos szerv közötti kapcsolattartó a színházi felügyelő volt: a legapróbb eseménytől magáig a főpróbáig, majd előadásig ő figyelte meg a színház tevékenységét, valamint ellenőrizte, hogy a színház betartotta-e a főigazgatóságtól kapott utasításokat. A felügyelő ugyanakkor többes ellenőrzést gyakorolt: a színházból más-más személy is ellenőrizte egy-egy produkció elfogadhatóságát – Jordáky Lajos irodalmi titkárként is ilyenek számított.¹⁹

Jordáky a kolozsvári színházhoz „bukott politikusként”, a Román Kommunista Pártból kizárt párton kívüli bolsevikként érkezett.²⁰ 1946-os pártkizárását követően több munkahelyen megfordult, hogy aztán rövid, két hónapos, a kolozsvári polgármesteri hivatalnál töltött idő után (1948. okt. 5. – 1948. dec. 31.) a Kolozsvári Állami Magyar Színházhoz „irodalmi/ideológiai titkárnak” helyezték. Utóbbi munkahelye tartósabbnak bizonyult, mivel 1949. január 1-jétől 1952. augusztus 30-ig (letartóztatásáig) a Kolozsvári Állami Magyar Színházban dolgozott.²¹

Mindezt megelőzően már foglalkozott a kolozsvári színházzal, annak társadalomformáló jelentőségét már korábban felismerte. Például 1947. január elején Jordáky – akkor még egyetemi tanárként – a Bolyai Egyetemen általa létrehozott Társadalomtudományi Intézetben²² előadást tartott,

amelynek központi témája a kolozsvári színház, illetve az ott tapasztalható – saját álláspontja szerinti – válság volt. Értelmezése szerint az elmúlt időszakban a kolozsvári színház repertoárjában a drámaelőadások vesztettek jelentőségükből, helyettük a modern operett térhódítását állapította meg. Jordáky egyenes párhuzamot vont a színházi válság és a műsorpolitika változása között, ugyanis szerinte az előadások színvonala a műsorpolitika változásával volt hozható összefüggésbe.

A kolozsvári színház 1945 és 1949 között az első években kommersz-színház képét mutatta. Annak ellenére, hogy szerepelt a színpadon Gorkij *Éjjeli menedékhelye* vagy a munkásíró Nagy István – amellyel 1936-ban az Erdélyi Helikon drámapályázatán díjat is nyert – *Özönvíz előtt* című darabja, mégis leginkább *Mágnás Miska-*, *Leányvásár-*, sőt *Fekete Péter*-előadások alkották a repertoár nagy részét.²³ Jordáky bírálata lényegében helytálló, ugyanis a következő években sem emelkedett számottevően a színház színvonala annak ellenére, hogy olyan darabokat vittek színpadra, mint *Az ember tragédiája*. 1948-ig tehát a kommersz darabok örvendtek sikernek, amelyet a színházigazgató Szentimrei Jenő meg is fogalmazott beszámolójában.²⁴ Nagy István munkásíró pedig ezt még szigorú sztálinista kritikával is megtoldotta: „Ennek az elvtelen meghátrálásnak tudhatjuk be azt is, hogy bár a színház az év elején tervbe vette egy új orosz, szovjet színmű bemutatását, a gazdasági nehézségekre való hivatkozással a kasszasikerre menő *Mária főhadnagyok* miatt lefelejtette a színház műsoráról.”²⁵ Ezután az 1948 és 1955 közötti korszak kolozsvári színjátását legfőképp a szovjet darabokat előtérbe állító műsorpolitika,²⁶ valamint a szocialista realizmus esztétikájának erőltetése jellemezte.²⁷ Ezért a színház „mélyen saját hagyományai és a társulatot alkotó színészek tehetősége mögött marad[t]”.²⁸

A vezetőség nevében Senkálsczy Endre igazgatóhelyettes²⁹ a színházat ért bírálatokra válaszul azzal reagált, hogy a műsorpolitikát a színházi társulat nagy létszáma és azok járandóságainak fizetése indokolja (magyarán a népszerű darabokat játszották, hogy legyen bevétele a színháznak – A. R. I.). A kolozsvári színházra vonatkozóan Jordáky mellett bírálatot fogalmazott meg Salamon László szociáldemokrata költő is, aki szerint a színház két okból sem töltheti be azt a funkcióját – vagyis a „tömegnevelést” –, amire az új politikai környezetben szükség lenne. Salamon szerint egyrészt hiányoznak „az új eszméket és új valóságokat művészi formába öltő” drámaírók, valamint az állami és a társadalmi támogatás híján „a színház kénytelen műsorpolitikáját arra a művészi és irodalmi felkészültséget nélkülöző, újgazdag és feketézó rétegre alapítani”. A vitát végül Jordáky összegezte, amikor hangot adott azon nézetének, hogy az új politikai környezetben is „a polgári társadalom értékesebb elemeit meg kell menteni a kialakuló új társadalom számára”.³⁰

Ezen szemlélet lényegét a későbbiekben a színházhoz került Marosi Péter fogalmazta meg. „Tömegek várják a valóságról szóló, a valóság változásait lehetővé tevő és a változtatásra, a munkára kedvet adó művészi alkotást” – írta.³¹ Egy másik cikkében pedig a Kolozsvári Állami Magyar Színház 1948–49-es évadját elemezte. Lényegében Marosi is hitet tett a színház új funkciója előtt, amikor kijelentette, hogy a színészek felismerték, hogy új, társadalomformáló munkát végeznek, amikor adaptálják

a szovjet modellt, és a „burzsoának” tartott operett és „kommerc-dráma” helyett szocialista-realista drámákat játszanak.³² „Társadalmon kívüli álláspontból objektivizmust játszva – folytatta – nem lehet tükrözni a valóságot. Aki nem foglal állást, *aki nem akar vagy nem tud színpadi munkájával agitátorrá, harcossá válni* [saját kiemelés – A. R. I.], az nem jelenítheti meg a valóságot hitelesen, meggyőzően, élményfakasztóan.”³³ A színház „szocialista-realista” jelzővel bélyegzett politikai alárendeltsége a negyvenes évek közepétől egészen a hatvanas évek közepéig, körülbelül az első Forrás-nemzedék jelentkezéséig tartott.³⁴

Teatrul
Maghiar de Stat

Állami
Magyar Színház

ELLENSEGEK

1. ábra Jordáky Lajos és a társulat. EME, Jordáky-hagyaték, IX. fond (Fotók).

Jordáky tevékenysége az Állami Magyar Színházban nem volt problémamentes. Pozíciójából fakadóan az „erős kezét”, a „párt öklét” képviselte a színházi közösségen belül, akkori sztálinista identitásából kifolyólag a párt kultúrpolitikájával teljes mértékben azonosult. Egyik, a pártvezetéshez intézett beadványában ismertette saját színházi feladatait. Úgy emlékezett, hogy a városi RMP-titkárság részéről Rácz Lajos közölte vele, hogy a Tartományi Bizottság „rehabilitációs munkaként adja a feladatom, s a rendes munkán kívül a rendszeres marxista-leninista ideológiai munka megszervezése, mind a termelésben, mind a tagok között, a reakciós és sovinizta szellem leküzdésére, a szociáldemokrata maradványok felszámolására” vonatkozott.³⁵ Mint ilyen – politikai rehabilitációs – munka, célja elsősorban a szocialista realizmus kolozsvári színházi meghonosítása volt. A szocialista realizmuson a szovjet színházi hagyomány teljes adaptációját értette. Úgy vélte, hogy „a realizmus és a szocialista realizmus között az az alapvető különbség, hogy [utóbbi – A. R. I.] nem elégszik meg egy bizonyos társadalmi vagy emberi állapot bemutatásával, nem elégszik meg az embereknek abban az adott pillanatban való statikus jellemzésével, hanem mindent a maga fejlődésében, előtörésében néz, és az

emberekben nemcsak a külsőt, nemcsak a felületen levőt, hanem a ma még csak forrásban lévő, de holnap a maga teljességében kialakulót is bemutatja.”³⁶

Az első időszakban színházi tevékenysége leginkább a színészi társulat ideológiai nevelésében merült ki. A társulat tagjainak vég nélküli „marxista-leninista” szemináriumokon kellett részt venniük, ám a szemináriumi részvételek ellenére azt is megállapította, hogy a „termelésben”³⁷ a színészek nagy része még mindig nem tartja elsőrendű fontosságúnak a marxista-leninista elméletet.”³⁸ Ekkora a Román Munkáspárt az állam teljhatalmú ura lett, az államigazgatás és kultúra különböző szervei alárendelődtek a párt osztályainak (bizottságainak). Ennek megfelelően a különböző szakterületeken dolgozó párttagok (vagy politikai rehabilitációs munkát végzők) kötelessége volt informálni a párt felettes szerveit.

Jordákynak az RMP Kolozs megyei bizottságához küldött 1949. szeptemberi havi jelentéséből például képet alkothatunk színházi szemináriumáról. A jelenléti ív mellett, ahol feljegyezte a színészek ideológiai szemináriumi részvételét, Jordáky a színház napi ügymenetéről, a „termelésben levő darabokról” (ez a próbákat jelentette), valamint az előadásokról is tájékoztatta a megyei pártszerveket.³⁹ Például a színészek egyes szovjet darabok előkészítésére, ideológiai megvitatására, majd a termelésbe vitelére „több tíz munkaórát fordítottak.” A színészek ideológiai neveléséről lelembozó véleménnyel volt. „Véleményt a különféle kérdésekről sajnos igen kevesen mondanak” – írta egyik jelentésében.⁴⁰ Általános következtetésében pedig kijelentette, hogy a „művészi munka a hiányosságok ellenére eredményesnek mondható” – írta ezt annak ellenére, hogy korábban elégtelennek tartotta a színészek ideológiai nívóját. Szerinte az „ideológiai foglalkozásnak az előadáson kell majd természetszerűen tükröződnie. A tagok egy része azonban még mindig nem tud elég rendszeresen és kitartóan foglalkozni a kérdésekkel, és főleg nem tudják olvasmányaikat a gyakorlatban alkalmazni.”⁴¹

Egyik ilyen marxista szemináriumon, 1949. szeptember 15-én a színházi társulattal a „pártstajtoról” beszélgettek.⁴² Jordáky szemináriumi vázolata alapján a találkozó elején Leninnek és Sztálinnak a sajtóval kapcsolatos írásait beszélték meg, majd rámutattak a sajtó szerepére a kommunista rendszerben: eszerint a sajtó szerepe nem más, mint „harc az imperiaлизм ellen, harc a rothadó polgári kultúra leleplezéséért, harc a sorainkban levő burzsoá maradványok kiirtásáért, harc a szocialista kultúra felvirágoztatásáért, harc a tömegek közt uralkodó sötétség és babonák ellen és végül harc a békéért”.⁴³ A színészeknek valószínűsíthetően iskolás diákokhoz hasonlóan a pártstajtó ezen funkcióit fel kellett sorolni, amit Jordáky valószínűleg el is várt tőlük. A továbbiakban az amerikai és a nyugati sajtótermékekről beszéltek – rámutatva arra, hogy „98 százalékban a tőkés kezében van és emberellenes; rothadó emberek dicsőítése (gengszter, gyilkos, szadista, homoszexuális stb.); háborús uszító” funkciókkal bírt a nyugati sajtó.⁴⁴ Útmutatóval is szolgált a színészeknek: vagyis felsorolta, hogy mi érdekelhet ezekben az újságokban, amelyre választ is adott: vagyis „munkájuk tükröződése, üzemi életünk, verifikálások, munkánk útmutatója, világpolitika – Tito leleplezése”. A szemináriumot pedig az „olvassunk sajtót” mondattal rekesztette be.⁴⁵

Jordáky heti művészeti-politikai szemináriumát végül az 1951 elején a színházhoz került Marosi Péter felszámolta. Az ideológiai szemináriumok berekesztése előtt viszont Jordáky még kidolgozott egy lehetséges útmutató kötettervet, amelyet ő állított volna össze a színészek számára.⁴⁶

A művészetpolitikai szemináriumok mellett Jordáky másik feladatköre a színpadra került művek véleményezése, az éppen aktuális szovjet irodalompolitika helyi adaptációja volt.⁴⁷ Például egyik alkalommal Mikszáthnak *A Noszty fiú esete Tóth Marival* előadását bírálta.⁴⁸ Jordáky szerint a színházi vezetőség (Marosi Péter, Rappaport Ottó, Hajdu Győző) annak ellenére tűzte ki nyilvános előadásra a darabot, hogy ő ezt nem támogatta, mivel a darab „nem utáltatja meg a régi feudális-burzsoá világot, hanem rokonszenvenné teszi”.⁴⁹ Jordáky személyes támadást is intézett az előbb említettek ellen, mivel azt állította, hogy aki eszmeileg jónak tart egy káros előadást, az „az ellenforradalmi álláspontot képviseli”.⁵⁰

A pártbizottságtól jövő visszajelzések, illetve az ötvenes évek elejének naponta változó pártvonala Jordákyt is saját tevékenysége felülvizsgálatára szorította. A korábban említett színházi elemzéséhez pár héttel később egy kiegészítést csatolt. Ebben arról írt, hogy „úgy állítottam be, mintha egymagam vittem volna a harcot a színházban a reakciós erők ellen”. Ezt a hibáját szociáldemokrata maradványának tudta be, és a „kollektív munka” szellemében dicsérte a helyi pártalapszervezetet, amely segítségére sietett a színházi reakció leleplezésében.⁵¹

Az 1950–52 közötti belpolitikai események⁵² Jordáky nézeteit, aktivitását is befolyásolták. Például Méliusz József 1950-es letartóztatását és színháztól való eltávolítását⁵³ – Méliusszal Jordáky végig elég rossz viszonyban volt – egy titkosszolgálati jelentés szerint Jordáky már majdnem örömmel fogadta. A jelentés szerint amikor a „titoista” perekről beszélgettek, Jordáky azon a véleményen volt, miszerint helyes, hogy a párt nemzetiségi különbségre való tekintet nélkül „vád alá helyezi a kémeket és diverzánsokat”.⁵⁴

Jordáky úgy gondolta, hogy 1951-től az ő színházi tevékenységében is jelentkezett egy törésvonal. „Sok hiányosságot és akadályt nem tudtam leküzdeni, nem volt elég erőm határozottan fellépni minden alkalommal azok ellen, akik a békülékenység álláspontján voltak, s akik nemcsak éberség hiányáról tettek tanúságot, hanem magatartásukkal és művészetpolitikájukkal az osztályellenséget szolgálták, és mérhetetlen károkat okoztak a marxista-leninista ideológiának, kompromittálták ideológiai síkon a Pártot, és akadályozták a szocializmus építését a színházművészet vonalán.”⁵⁵ Itt leginkább a színház igazgatóját, Marosi Pétert vette bírálat alá, sőt kritikáját megtoldotta az RMP épp aktuális vonalának idézésével: vagyis szerinte Marosit is befolyásolta „Luka László antimarxista, antileninista, államellenes és ellenforradalmi” hatása. Jordáky 1945–46-os régi ellenfelének, Jakab Sándornak „káros befolyását” is említette, ugyanis azt írta, hogy Jakab „banditatevékenységének leleplezése” őt is arra készítette, hogy „őszintén és kommunista nyíltsággal ismertesse a színháznál előforduló súlyos jobboldali elhajlást”.⁵⁶

Politikai (ideológiai) munkája mellett 1949 és 1952 közötti színházi évei alatt Jordáky színdarabokat is rendezett. Az 1950-es évadban Scserbacsov *Dohányon vett kapitány* nagyoperettjét,⁵⁷ ugyanebben az év-

ben Gorkij: *Vássza Zseleznova*, majd 1951-ben Gorkij: *Ellenségek* című darabját rendezte. A sajtóban megjelent kritika szerint Jordáky az *Ellenségek* „forradalmi valóságát és eszmei mondandóját igyekezett tudatosítani a nézőben.”⁵⁸

A *Vássza Zseleznova* darabról írt kritika szerint a rendezés „mindkét lábát megvetette az új értelmű, szocialista-realista színjátszás talaján”.⁵⁹ Olyan, a korszakban általánosnak számító esztétikai kategóriák hiteles megjelenítését tartották a darab erényének, mint hogy a századfordulós cselekmény orosz kapitalistái „jellemzik ma is azoknak a nyugati országoknak nagytőkéseit, akik az egyéni gyilkosságok – a darabban *Vássza Zseleznova* gyilkolja meg férjét (A. R. I.) – helyett a legszörnyűbb tömeggyilkosságok vérgőzös terveivel tébolyítják saját képzeletvilágukat.”⁶⁰ Ugyanakkor a kritika arra is rámutatott, hogy a darab nemcsak színészi teljesítményt, hanem ideológia és politikai elmélyülést is elvárt a színészektől és a rendezőtől. Valószínűsíthető, hogy Jordáky ennek a szerepnek messzemenően megfelelt, és álláspontját a színészekre is rákényszerítette.⁶¹ „A szereplők általában véve abban a mértékben tudtak megfelelni a művészi feladataiknak, amilyen mértékben leküzdötték a polgári színjátszás csökevényeit, és behatoltak az új, szocialista-realista színjátszás lényegébe” – fogalmazott a kritikus.⁶² „A szereplők közül magasan kiemelkedett Poór Lili mélységesen emberi, őszintén átértett és helyesen felfogott alakítása, minden formaiságot levetkőző játéktudása” – írta Bocskói Viktor.⁶³

Tamás Gáspár Jordáky másik Gorkij-rendezéséről, az *Ellenségekről* több kritikát is megfogalmazott. Szerinte a bemutató előadáson Jordáky rendezése még nem tudatosította eléggé a nézőben a darab forradalmi valóságát és eszmei mondanivalóját, ugyanis „hiányzott az ellentétek összecsapásából származó feszültség”.⁶⁴ Tamás Gáspár kritikájában körülbelül ugyanazokat kérte számon Jordáky rendezésén, amelyet Jordáky a színház irodalmi titkáráként magán a társulaton: vagyis az ideológiai alulképzettség, a szovjet adaptáció viszonylagossága, a „pártszerű kritika és önkritika hiánya”.⁶⁵

A darabok bemutatása után személyes konfliktus alakult ki Jordáky és Marosi között. Marosi állítólag úgy nyilatkozott, hogy „amíg igazgató vagyok, addig Jordáky nem rendez ebben a színházban”.⁶⁶ Jordáky értetlenül állt ezen döntés előtt, ugyanis a darab kritikai fogadtatása után úgy tekintett magára, mint aki a legjobban „alkalmazza a szovjet munkamódszert”.⁶⁷

Színházi éve alatt ott dolgozó elődei tevékenységét is megvizsgálta: a 20. század elejének legnagyobb kolozsvári rendezőjéről, Janovics Jenőről is írt egy rövid bírálatot, amely amellett, hogy méltányolta Janovics munkáját, az ötvenes évek elejének vulgármarxista diskurzusával összhangban kritizált is: „Kissé eklektikus volt, vagyis az imperialista kulturális rothadás korszakában gyakran felburjánzó irányzatok (naturalizmus, impresszionizmus, expresszionizmus) ötleteit felhasználta, s ez az oka, hogy a Gorkij-, Hauptmann-, Maeterlinck-, Ibsen- és Strindberg-bemutatóknál – amelyeknél ezeket a kísérleteket folytatta – kevesebb eredményt ért el, mint a realizmus eszközeivel színre hozott Shakespeare, antik dráma és magyar drámatörténeti sorozatoknál” – írta későbbi hőséről, Janovicsról.⁶⁸

Úgy tűnhet, hogy politikai rehabilitációs munkaként rátestált színházi irodalmi tevékenysége lassan meghozza gyümölcsét: a színháznál végzett

munkájáért 1951-ben elismerésben részesült. Az RMP Kultúr- és Agitprop. Bizottsága szerint az ország színházainak irodalmi titkárai közül a kolozsvári Állami Magyar Színház irodalmi titkára – vagyis Jordáky – működött a legmegfelelőbbben. Szerintük Jordáky tevékenysége a cenzúra mellett a szocialista realizmus meghonosításában és a színház tervgazdaságra való átállításában konkretizálódott. Ugyanekkor a színház működését vizsgálva Jordáky a „harcos, forradalmi szellem hiányát” és a „marxizmus-leninizmus nem elégséges ismeretét” róta fel a színház alkalmazottai körében az RMP Kolozs Tartományi Bizottságának küldött éves jelentésében.⁶⁹ 1952-es önéletírásában például azzal dicsekedett, hogy a színházhoz kerülése után, 1949 folyamán „lelepleztük és megtisztítottuk a színházat a veszélyes elemektől”.⁷⁰ A Kolozsvári Magyar Állami Színháznál végzett tevékenysége értelmezése szerint három korszakra osztható fel: 1949–50-ben az „ideológiai munkára fektettem a fősúlyt helyesen, de nem mélyültem el eléggé a művészi-színpadai munkákban”, 1951-ben a „a színpadai munka felé fordultam erőteljesebben”, 1951–52-ben „színpad mellett elhanyagoltam az ideológiai munkát, illetve hagytam magam sodorni az árral ebbe az irányba”.⁷¹

Teatrul
Maghiar de Stat

Állami
Magyar Színház

ELLENSEGEK

2. ábra Jordáky Lajos (középen) instruál. EME, Jordáky-hagyaték, IX. fond (Fotók).

A Kolozsvári Állami Magyar Színháznál töltött éveit mindezek ellenére a politikába való visszatérés tartotta a lelket benne. „Szeretném rendezni a Párttal való viszonyomat – jegyezte fel naplójába. Rettenetes dolog kommunista-ként a Párton kívül dolgozni. Nehéz az élet a Párt nélkül. Eddigi életemben mindennél fontosabb volt a mozgalom, a Párt, a szocializmus ügye. S most árván, elhagyatottan, izoláltan, távol a munkától kell élnem. Pedig hiszem, hogy van egy csomó munkaterület, ahol komolyan segíthetnék én is a szocialista építőmunkában.”⁷² Több esetben fordult az RMP Felülvizsgáló Bizottságához azzal a céllal, hogy visszave-

gyék a Román Munkáspárt tagjai közé. Beadványaiban „önkritikát” gyakorolt, és úgy vélte, hogy akkori tevékenysége a pártvonalnak megfelelő volt.

Leginkább az egyetemre szeretett volna visszakerülni, ennek érdekében pedig három tanszéket is nevesített: jelenkortörténet (a Történelem Karon), a gazdasági irányzatok története (a Jog- és Közgazdasági Karon) vagy pedig az ideológiai tanszékek bármelyike a Bolyai Egyetemen, esetleg a Magyar Művészeti Intézetben.⁷³ Egy kisebb jelentés arról is beszámolt, hogy Jordáky a kolozsvári rádió helyi stúdiója létrehozásakor azon ügyködött, hogy „a létrehozandó rádió vezetőségébe is bekerüljön”.⁷⁴

Letartóztatása előtt pár nappal, 1952. július 25-én a kolozsvári néptanács meghívására az Egyetemi Könyvtárban hívták össze a négy kolozsvári színház (magyar színház, Román Nemzeti Színház, valamint a magyar és román operák) működését elemző gyűlést, amelyen Jordáky is részt vett.⁷⁵ Az gyűlés során kis papírlapokra felírta az ott elhangzottakat, valamint saját hozzászólását. Eszerint a színházak működésében 1952-re közös gyengeségek jelentkeztek: gyenge ideológiai munka jellemezte őket, a szocialista realizmus megjelenítése a színpadon elégtelen volt, az osztályharcot még az előadásokról készült jelentések sem ismerték fel, és összességében a színházak „munkakollektívái” elkerülték a problémákat.⁷⁶

Saját felszólalásában arról beszélt, hogy „hónapok óta analizálok magam, munkámat, tevékenységemet, gondolataimat, azokat az eredményeket, amelyeket elértem és a meglévő óriási hiányosságokat”. A továbbiakban pedig saját, kommunista önkritikáját – immár ki tudja hányadszor – mondta el: „a hibák analízise magunkban és múltbeli munkánkban van”. Így szólt arról, hogy szociáldemokrata maradványokkal rendelkezett, „kispolgári magatartás, sértődékenység, türelmetlenség, liberális locsogás és szócséplés” jellemezték tevékenységét.⁷⁷ Hibájául rötta fel a „Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontot” is,⁷⁸ valamint azt, hogy 1945–46-ban „nacionalista elhajlást” követett el, viszont „1948-ban már világosan láttam a »nemzeti egység« ellenforradalmi jellegét, és harcolni tudtam a polgári nacionalizmus ellen”.⁷⁹

Ezen az ülésen akár Jordáky pszichéjébe is beleláthatunk, mert mint kifejtette: „1951 őszen és telén elkeseredett állapotba kerültem”, és még akkor a színházi kommunista alapszervezetnek kifejtette, hogy „harapófogóban vagyok, nem látom az utat, el akarok menni a színháztól”.⁸⁰ Vagyis a naponta változó pártvonal annyira összezavarta, hogy a rá kiosztott politikai rehabilitációs munkát – a színház cenzora – már nem tudta elvégezni. „1952 tavaszától helyes úton vagyok” – folytatta expozéját. „Az alapszervezet segítségével munkakedvem és nyugalmam visszaáll. De még mindig nem tudok mindenkivel együttműködni. Bizalmatlanságom utálatba megy át Marosi Péter ellen.” Konklúzióként kijelentette, úgy érezte, hogy „magamban teljesen felszámoltam a polgári nacionalizmust. Megtáltam az utat – folytatta – a tartalmában szocialista, formájában nemzeti kultúra helyes megértésére.”⁸¹

Habár úgy látta, hogy jó úton halad, tevékenysége mégsem volt teljes: hiába látta a színház igazgatójának (Marosi Péternek) „alapjában véve szovjetellenes élet, kozmpopolita jellegét [kiemelések az eredetiben – A. R. I.], mindössze bizalmatlan voltam vele szemben, de nem voltak bizonyítékaim, és nem volt bátorságom ahhoz, hogy leleplezzem”. Szerinte ez ve-

zetett ahhoz, hogy „önmagamban vajúdtam, őrlődtem fel, és idegességem növekedett; ez vezetett a társulattól való elszakadáshoz”.⁸² Itt mindössze csak utalnék az idegesség kifejezésre: a korábbi, jovialis Jordáky, aki a kolozsvári utcán találkozva bárkivel elbeszélgetett, nem voltak ellenségei, az ötvenes évek eleji államszocialista atmoszférában – amikor naponta letartóztattak valakit – saját helyzetét is befolyásolta. Pártonkívüliként túlbuzgó kommunista lett, bizonyítási vágytól égett, ezért jelentkeztek nála a legrosszabb bolsevik tulajdonságok: bizalmatlanság és a saját életéért való aggodalom miatt az idegesség és másokról rosszindulatú jellemzések gyártása a pártközpont számára.

Színházi pályájának végül 1952-es letartóztatása vetett véget, amikor 1952. augusztus 30-án több kommunista vezető értelmiségivel (Balogh Edgár, Csögör Lajos, Demeter János) letartóztatták.⁸³ Miután a börtönből 1955-ben szabadult, újabb színházzal kapcsolatos munkával jelentkezett: az ötvenes évek derekán megírta a kolozsvári színház ikonikus párjáról, Janovics Jenő színházigazgatóról és feleségéről, Poór Liliről a már régóta tervezett párhuzamos életrajzot.

Jordákynek a kapcsolata a kötet címadóival még ifjúkorára nyúlt vissza. Középiskolás korából emlékezett Janovics Biberach szerepére és Poór Lili Gertrudis alakítására a *Bánk bán*ból. Valószínűleg Jordákynek a színházban töltött éve alatt alakult ki közelebbi kapcsolata Poór Lilivel (Janovics Jenő ekkor már halott volt), a neves színész nő ugyanis az első között kereste fel Jordákyt, miután az kiszabadult a börtönből. Például az 1955-ös év szilveszterét is együtt töltötték, és havonta több alkalommal is meglátogatták egymást. Janovics halála után annak hagyatéka Jordákyhoz került, ezért is vállalkozott egy kisebb kötet megírására. Ennek ellenére, hogy a Janovics Jenőről szóló részt 1957-ben, a Poór Liliről írt fejezeteket pedig 1958-ban befejezte, a kötet csak 1971-ben jelenhetett meg.⁸⁴ Jordáky célja egy nagyobb színháztörténeti monográfia megírása lett volna, azonban ez – mint számos más terve – sem valósult meg. Helyette ezt a „kis adalék a kolozsvári magyar színjátszás történetéhez” kötetet írta meg.⁸⁵ A kötet kiadásának kései dátuma valószínűleg Jordáky 1957-es meghurcolásában, majd a hatvanas évek elejéig tartó mellőzöttségében található.⁸⁶

Színházzal kapcsolatos ambícióit a következő évtizedekben sem adta fel, a Hajdu Győző szerkesztette *Igaz Szó* színikritikusi pozíciójára áhítozott. Azonban a felnövő újabb generációk magasabb szakmai nívót képviseltek, ezért Jordáky autodidakta „esztétaként” fel sem vehette velük a versenyt. Éppen ezért élete végéig mellőzöttek, sőt sértettnek érezte magát.

Összegzőként kijelenthető, hogy Jordáky a Kolozsvári Állami Magyar Színháznál töltött éve során nem gyakorolt olyan befolyást a színház életére, amely gyökerestől megváltoztatta volna azt. Persze az ötvenes évek eleji atmoszférában a színészek marxista oktatásában jeleskedett, a szocialista realizmus meghonosítását pedig erőltette, ám az intézmény mégis inkább az esztétika birodalma maradt – habár a színház színvonala sokáig nem nyerte vissza korábbi fényét. Pártutasítás alapján kinevezett irodalmi titkárként politikai rehabilitációs munkát végzett, ezzel összhangban pedig végig a politikai életbe való visszatérésen ábrándozott. Szigorú szemináriumi tanári mivolta ellenére valószínűsíthető, hogy a színészek

egy része megkedvelte: 1955-ös börtönből való hazatérését követően többen is az elsők között keresték fel.⁸⁷

■ JEGYZETEK

1. Például 1940 januárjában megnézte Kodolányi János *Földindulás* című darabját, amiről naplójába az alábbiakat jegyezte fel: „[...] A darab jó, nem kitűnő, a magyarság sorsproblémáival telítve. Az egyke kérdés, szekták és a magyar föld német kézre jutása, íme a magyar nép minden problémája itt van. Az író, amit feltár, mind igaz, tényyszerű, s ha vannak is hibái objektív megállapításainak, azok semmiképpen sincsenek a kárára. Vannak azonban igen erőltetett színpadi megoldásai, s a kérdés megoldásának lehetőségeit sem tárja fel.” Lásd: Erdélyi Múzeum-Egyesület Kézirattárának (továbbiakban EME), Jordáky Lajos-hagyatéka, I/2 (Naplók), 1940. január 20-i naplóbejegyzés.
2. Ehhez az időszakhoz lásd: Nagy Mihály Zoltán – Vincze Gábor (szerk.): *Autonómisták és centralisták. Észak-Erdély a két román bevonulás között. (1944. szeptember – 1945. március).* Erdélyi Múzeum-Egyesület – Pro-Print Könyvkiadó, Kvár–Csíkszereda, 2004.
3. Antal Róbert-István: *Jordáky Lajos politikai karrierjének csúcán (1944–45/46).* Regio 2020. 2. sz. 54–102.
4. Komprimálják a profasiszta egyetemi tanárokat. Erdély 1947. szeptember 18. 3.
5. Gheorghe I. Brătianu (1898–1953), politikus, történész. Apja a Nemzeti Liberális Párt (PNL) legismertebb miniszterelnöke, Ion. I. C. (Ionel) Brătianu volt. Apjához hasonlóan Gheorghe is a PNL-ben politizált. Történészként elsősorban a román nép etnogenezisével és a kontinuitásával foglalkozott.
6. Victor Jinga (1901–1990), közgazdász. A kolozsvári Felsőkereskedelmi Iskola tanára, a második bécsi döntés után annak brassói vezetője. 1947-ben politikai okok miatt eltávolították, majd bebörtönözték. Később rehabilitálták, és 1963–1974 között a bukaresti Közgazdasági Intézet kutatója volt.
7. Gheorghe Strat.
8. György Lajos (1890–1950), irodalomtörténész. A *Pásztortűz*, valamint az *Erdélyi Múzeum* című folyóiratok szerkesztője a két világháború között.
9. EME, Jordáky-hagyaték, II/21, Jordáky Lajos levele Petru Grozához, 1947. október 22.
10. „A színház gyakran volt beláthatatlan következményekkel járó, lázas társadalmi jelenségek forrása. Olykor valóságos népi forrongást is keltett, a legtöbb esetben azonban megelégszik azzal, hogy fenntartsion egyfajta lappangó kénszenlétet. A hatalom megértette, ezért kiemelt hangsúlyt fektetett a bemutatott szövegek ellenőrzésére, és ezt a cenzúrát – habár másfajta gyakorlatokra is alkalmazta – a színház esetében érvényesítette a legnagyobb hajthatatlansággal. Kiadás előtt álló szövegek ellenőrzése, megtisztítása, beavatkozások, drasztikus törlések – megannyi felügyeleti művelet, amelyeket a hatalom az előadásra szánt szövegeken végzett. Magára vállalja megszelídítésüket, az ellenőrzésüket, akár a kasztrálásukat is, cenzúrában jártas szakemberei által. Ez utóbbiak munkája abban áll, hogy ellenőrzik és megcsonkítják a szövegeket, kiirtják a felforgató jellegű tartalmakat, amelyeket e gyanakvó örök tekintete fedez. Itt az ártatlanság be van tiltva, meglepetés kizárva, az éberség a szabály.” Lásd: Georges Banu: *A felügyelt színpad.* Koinónia, Kvár, 2007. 138.
11. A szocialista realizmus fogalmának összegzéséhez lásd: Scheibner Tamás: *A magyar irodalomtudomány szovjetizálása. A szocialista realista kritika és intézményei (1945–1953).* Ráció Kiadó, Bp., 2014.
12. Gaál Gábor: *A szocialista realizmus sztálini gondolata.* Utunk 1949. december 17. 9.
13. Kántor Lajos – Láng Gusztáv (szerk.): *Romániai magyar irodalom 1944–1970.* Kriterion, Buk., 1973., 41.

14. Boros Kinga: *Kényelmetlen színház. A politikai tartalomtól az észlelés politikájáig*. Presa Universitară Clujană – UArtPress, Kvár, 2021. 72.
15. Uo. 73.
16. Kiss Ágnes: *Finomhangolás. Koordináció és kontroll a szovjet típusú cenzúrarendszerekben. Romániai példák (1949–1989)*. Kriterion, Kvár, 2022.
17. Az Állami Magyar Színház igazgatója, Szentimrei Jenő erről így írt: „a nemzetiségi és népi színjátszás fenntartását és fejlesztését szintén állami feladattá teszi, mindamellett a magánkezdeményezéseknek is tág tere nyílik, sőt állami támogatásra is számíthat megfelelő feltételek elfogadása esetén.” Lásd: Szentimrei Jenő: *A Szamostól az Óceánig*. Utunk 1947. július 19. 3.
18. Boros Kinga: *Kényelmetlen színház*. i. m. 75.
19. A párt kívánalma szerint az irodalmi titkárok ideológiai műveltséggel kellett hogy rendelkezzenek, és a színházon belül nekik kellett a párt szemének lenniük. Ugyanakkor a legtöbb színházban az irodalmi titkárok a párt által felvázolt szűk keretek között megpróbálták a legtöbb szabadságot biztosítani. Ugyanakkor autoritásuk korlátozott volt: a repertórium alakítását befolyásolhatták. Lásd: Liviu Malița (ed.): *Cenzura în teatru. Documente. 1948–1989*. Editura EFES, Cluj, 2006. 6.
20. 1946-os pártkizárását követően a kolozsvári RKP napilapjában, az *Igazságban* jelent meg *A párton kívül fogom szolgálni a Pártot* című írása, amelyben hitet tett kommunista identitása mellett.
21. EME, Jordáky-hagyaték, I/1, Önéletírás.
22. Az Erdélyi Társadalomtudományi Intézettel Jordáky a „retrográdnak” tekintett Erdélyi Múzeum-Egyesülettel, valamint az Erdélyi Tudományos Intézettel szemben próbált létrehozni egy új, szocialista erdélyi tudományos intézetet. A társadalomtudomány feladatának pedig nemcsak a megismerést tartotta, hanem a társadalomformálást is.
23. Kántor Lajos – Kötő József: *Magyar színház Erdélyben 1919–1992*. Kriterion, Kvár, 1994. 56.
24. Szentimrei Jenő: *Beszámoló az Állami Magyar Színház munkaévről*. Utunk 1947. augusztus 2. 3.
25. Nagy István: *Milyen tömegnevelést végzett a színház?* Utunk 1947. augusztus 2. 3.
26. Az ötvenes évek elejétől mindegyik színház kapott egy listát azokról a darabokról, amelyeket kötelező módon műsorra kellett tűzzön. Ez a szigorú rendszer hamar megfeneklett, és elvezetett az első kompromisszumhoz: a párt központi szervei összeállították a tiltott művek listáját, míg egy másikon a javasolt darabok. A színház vezetőisége pedig e két lista alapján javaslatot tett a játszani kívánt darabokra. Lásd: Liviu Malița: *Cenzura în teatru* i. m. 4.
27. Például 1949/50-től négy szovjet (Vszevolod Ivanov, Anatolij Szofronov, Maxim Gorkij, Szergej Mihalkov), három román (Mihail Davidoglu, Ludovic Bruckstein és I. L. Caragiale), egy Móricz Zsigmond-darab, illetve két nyugati (Carlo Goldoni, Sejnin) darab alkotta a repertoárt. Ez a tendencia a következő években is érvényesült.
28. Kántor Lajos – Kötő József: *Magyar színház Erdélyben*. i. m. 61.
29. Ekkor a színház igazgatója Szentimrei Jenő volt.
30. *A mai színházi válság kérdései*. Erdély 1947. január 21. 2.
31. Marosi Péter: *A Terv és a művelődés*. Utunk 1949. január 15. 9.
32. Marosi Péter: *Tudatosabban, bátrabban: pártosan! (A kolozsvári Állami Magyar Színház 1948–49-ben)*. Utunk 1949. július 9. 15.
33. Uo.
34. Romániai magyar irodalom. i. m. 239–252.
35. A jobboldali elhajlás veszélye és megnyilvánulásai a kolozsvári színházi és művészeti életben. In: Arhivele Consiliului Național pentru Studierea

- Arhivelor Securității (továbbiakban: ACNSAS), Fond Informativ 210536, dosar 5, 18.
36. Jordáky Lajos: *Markov elvtárs a szovjet színházról*. Utunk 1950. november 22. 8.
37. Ez a színházi előadásra vonatkozik, ugyanis a színházi tervek alapján a színház is termelt, egy-egy előadás pedig terméknek számított.
38. A jobboldali elhajlás veszélye és megnyilvánulásai a kolozsvári színházi és művészeti életben. In: ACNSAS, Fond Informativ 210536, dosar 5, 18.
39. Ennek a szemléletnek a leírására lásd: „Ugyanúgy, ahogy a testi dolgozók arra törekszenek, hogy növeljék az anyagi javak termelését, a szellemi munkásoknak is kötelessége elsajátítani a marxista-leninista ideológiát, amely lehetővé teszi számukra, hogy minőségileg egyre kiválóbb műveket alkossanak.” Az alkotóművész feladata a népi demokráciában. Utunk 1948. június 12. 4.
40. EME, Jordáky-hagyaték, V. (Mások kéziratái), 296 (Színházi irodalmi titkári jelentések), 1949. szeptemberi jelentés, 13.
41. Uo. 14.
42. Jordáky Lajos: Irodalmi olvasmányok (szükségesek az 1950–1951 évi munkához): Sztálin: *Párttörténet*; Marx–Engels: *Kommunista Kiáltvány*; Uő: *Feurbach és a klasszikus német filozófia lezárulása*; Uő: *A szocializmus fejlődése az utópiától a tudományig*; Uő: *Anti-Dühring*; Lenin: *Materializmus és empiriokriticizmus*; Sztálin: *A leninizmus kérdései*; Uő: *Marxizmus és nyelvtudomány*; P. Labérenne: *A világok keletkezése*; Prjanyisnyikov: *A világ, amelyben élünk*; Prenant: *Biológia és marxizmus*; Timirjázev: *Mi a darwinizmus*; Uő: *Történelmi szemlélet a biológiában*. Liszenko: *A biológiai tudomány állásáról*; Engels: *A munka szerepe a majom emberré válásában*; Uő: *A család, a magántulajdon és az állam eredete*; Misulin: *Az ókori világ története*; Kozminkszkij: *A középkor és újkor története*; Jefimov: *Az újkor története*; Hvosztov–Zubov: *A legújabb kor története*; Max Beer: *A szocializmus és társadalmi harcok története*; Marx–Engels: *A művészetről és irodalomról*; Lenin: *Az irodalomról*; Szoboljev: *A lenini visszatükröződés elmélete*; Thompson–Kliengender: *A marxizmus – költészet – művészet*; Dobroljubov: *Orosz realisták; Magyar irodalomtörténet a IX. X. és XI. osztályok számára*; Sztaniszlavszkij: *Színészetika*; Uő: *Egy színész felkészül*; Rappaport: *A színész munkája*; Bialik: *Gorkij és a színház*; Danilov: *Gorkij és a színház*; Uő: *Csehov és a színház*; Mokulskszkij: *Színházi nevelés*. A továbbiakban regényeket sorolt fel (Gorkij legelsőknek), valamint a magyar irodalomból Móricz Zsigmond és az „új magyar írók” regényei. A listát az olvasandó folyóiratokkal zárta: a Kominform lapja, a *Tartós békéért népi demokráciáért – nagyon fontos!!!*. megjegyzéssel.
43. Jordáky vázlata az 1949. szeptember 15-i társulati ülésről. Országos Széchényi Könyvtár (továbbiakban OSZK) Kézirattára, Fond 254 (Jordáky-hagyaték), 11. doboz, 9. csomó (1945 utáni színházi ügyek), lapszám nélkül.
44. Uo.
45. Uo. 2.
46. Javaslat egy színházi problémákat tárgyaló könyv tárgyában. (Kézirat). Uo. 10. doboz, 18. csomó. A kötet többek között a színházművészet rövid történet ismertette volna, olyan alcímekkel, mint „a burzsoá színház rothadási folyamata, különös tekintettel az amerikai színházra”.
47. Például N. Abalkin: *Sztanyiszlavszkij rendszere és a szovjet színház* című, 240 oldalas gépelt kézirat található hagyatékában, amely színházi éveit a kézikönyvének számított. Lásd: OSZK Kézirattár, Fond 254, 11. doboz, 10. csomó.
48. Jordáky bírálatával szemben az erdélyi színjátszásról kismonográfiát író Kántor Lajos és Kötő József éppen ezt a darabot hozták fel annak példájára, hogy az 1950/51-es évadban az „általános szürkeségen” ez az előadás ütött át.
49. A jobboldali elhajlás veszélye és megnyilvánulásai a kolozsvári színházi és művészeti életben. In: ACNSAS, Fond Informativ 210536, dosar 5, 24.

50. Uo.
51. Önkritikai megjegyzések a kolozsvári Állami Magyar Színházban kifejtett tevékenységgel kapcsolatban. ACNSAS, Fond Informativ 210536, dosar 5, 29.
52. Letartóztatások, koncepciós perek sorozatai, hatalmi harc a pártvezetésben, a mezőgazdasági kollektivizálásának kezdete, mindennapos hidegháborús pszichózis, a harmadik világháború kitörésének előszele éberségi kampányok a „belső ellenség” ellen.
53. Méliusz József a két világháború között újságíróként dolgozott. 1944 után a Magyar Népi Szövetség egyik vezetőségi tagja, a kolozsvári színháznál Jordákyhoz hasonlóan színházi felügyelőként dolgozott.
54. Informatív jelentés. ACNSAS, Fond Informativ 210536, dosar 8, 168.
55. Uo.
56. Uo. 19.
57. *A kolozsvári Állami Magyar Opera 25 éve (1948–1973)*. In: *Állami Magyar Opera 1948–1973*. XXV. füzet. Kiadja a kolozsvári Állami Magyar Opera. é. n.
58. Tamás Gáspár: *Pártunk segítsége színjátszásunk fejlődésében*. Utunk 1951. december 7. 2.
59. *Vásza Zseleznova. Új Gorkij bemutató a Kolozsvári Állami Magyar Színházban*. Romániai Magyar Szó 1950. február 18. 4.
60. Uo.
61. Egy másik kritika megfogalmazta azt az elvárást, hogy a színészi kollektíva azért, hogy a Gorkij-darab 1905-ös eseményeit megérthesse, tanulmányozta a párttagok Bibliájának számító *A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának története* című kötetet, sőt Sztálin életrajzának erre az időszakra vonatkozó fejezeteit is.
62. *Vásza Zseleznova. Új Gorkij bemutató a Kolozsvári Állami Magyar Színházban*. Romániai Magyar Szó 1950. február 18. 4.
63. Uo.
64. Tamás Gáspár: *Pártunk segítsége színjátszásunk fejlődésében*. Utunk 1951. december 7. 2.
65. Uo.
66. A jobboldali elhajlás veszélye és megnyilvánulásai a kolozsvári színházi és művészeti életben. In: ACNSAS, Fond Informativ 210536, dosar 5, 26.
67. EME, Jordáky-hagyaték, I/1, Önéletírás.
68. Jordáky Lajos: *Janovics Jenő és Szentgyörgyi István korszaka*. (Kézirat) OSZK Kézirattár, Fond 254, 10. doboz, 18. csomó.
69. Arhivele Naționale Serviciul Județean Cluj, Fond PMR, dosar 4/1951, 68.
70. EME, Jordáky-hagyaték, I/1, Önéletírás.
71. Uo. Színházi évvázáró ülés 1952. július 25-én, letisztázott beszéd kézzel írt változata.
72. EME, Jordáky-hagyaték, I/2, 1948. 06. 24-i naplóbejegyzés
73. Uo. II/21, Jordáky beadványa az RMP Központi Bizottság Felülvizsgáló Bizottságához.
74. Informatív jelentés. ACNSAS, Fond Informativ 210536, dosar 8, 178.
75. OSZK Kézirattár, Fond 254, 11. doboz, 9. csomó, lapszám nélkül
76. Uo. Jordáky Lajos kézzel írt jegyzetei az 1952. július 26-i ülésről
77. Uo. 2.
78. Ez az 1944 nyarán, a németellenes csoportok (polgári liberálisok, konzervatív-legitimista csoportok, szociáldemokraták és kommunisták együttműködése volt.
79. A Luka László RKP titkársági tag által az *Igazság* lapban 1947-ben megtdamadott „elvtelen magyar egység” elve. Luka ekkor a Magyar Népi Szövetség népfrontos (vagyis az erdélyi magyar társadalom egészét átfogó politikai plat-

formját) irányzatát bírálta, ugyanis szerinte az MNSZ a magyar egység nevében még volt „reakciókat” is befogadott sorai közé.

80. OSZK Kézirattár, Fond 254, 11. doboz, 9. csomó, Jordáky Lajos kézzel írt jegyzetei az 1952. július 26-i ülésről.

81. Uo. 3.

82. Uo. 5.

83. Ehhez lásd: Antal Róbert-István: *Jordáky Lajos letartóztatása és börtönévei (1952–1955)*. *Betekintő* 2020. 3. sz. 121–138.

84. Jordáky Lajos: *Janovics Jenő és Poór Lili. Két színész arcképe*. Kriterion, Buk., 1971.

85. Uo. 7.

86. Jordákyt ugyanis 1957 áprilisában másodszor letartóztatta a Szekuritáté. Ekkor az 1956-os budapesti eseményekkel való rokonszenvezés, valamint az erdélyi Dobai-csoporttal való kapcsolat képezte a letartóztatás alapját.

87. 1955. május 27-én szabadult, és május 30-án már Fekete Mihály, Felszeghy Mária, Poór Lili és Bretán Miklós látogatták meg.

